

fríðing og samfelagið vit liva í

Þúrlandið fingur okkara fyrstu náttúrufríðingarlóg. Øll lóggáva um lendið áðrenn

inní. Og eisini náttúrurán bleiv ein logiskur konsekvensur av hesum. Hon hevur jú nærmast altíð verið har. Tí er tankin um burðardygd, sum javnaðarpolitikarin Gro Harlem Brundtland ofta fær heiðurin fyri við Brundtland-rapportini frá 1987, í veruleikanum nógv eldri enn so. Vit mugu liva og virka fyri, at okkara eftirkomarar fáa somu møguleikar sum vit hava havt - ella betri møguleikar kanska.

Grundsúlan í konservatíva tankagóðsi! Stór øki blivu friðað um allan heim seint í 19. øld, við grundtankanum, at náttúran í teimum økjum er so virðismikil, at okkara virksema og búskaparligi vakstrarhugur ikki mugu sleppa ótarnað at oyðileggja ella broyta náttúruna í økjum, hvørki nú ella seinni. Yellowstone Park kom sum tann fyrsti tjóðgarðurin í 1872. Og so komu ein ørgrynnar av friðingum og friðingarfelags-

skapum í øllum heiminum. Friðingar av sløgum, generellar friðingar av natúrtypum og so økisfriðingar vóru ein avleiðing av hesum.

Hvørsmansrættur og friðing – tvær síður av somu mynt Tá ið Danmarks Naturfredningsforening varð stovnað í 1911, var endamálsorðingin hjá teimum eitt sindur broytt í mun til náttúrufríðingarnar, sum høvdu verið frammanundan. Náttúrufríðingar í Danmark vóru frammanundan gjøgnumfóðar av náttúrufrøðiligum áhugafelagsskapum sum plantufrøðifeløgum, fuglafrøðifeløgum og jarðfrøðifeløgum. Hjá tilíkum felagsskapum var ongin ivi um, at orsökini til at friða var at verja náttúruna fyri náttúrunnar egnu skyld. Ikki fyri okkara skyld. Men hjá Danmarks Naturfredningsforening var endamálið øðrvísi. Tey vildu verja náttúruna fyri at tryggja, at fólk fekk møguleika at uppliva hana nú og

í eftirtíðini. Í Danmark er ongin hvørsmansrættur galdandi, og størstu partarnir av øllum lendinum eru longu tá veltir til intensivan landbúnað. Men tankin var kortini, at friðing og hvørsmansrættur ganga hond í hond. Og júst tí varð friðað fyri at geva fólki atgongd til náttúruna. Tað eru tvær síður av somu mynt - friðingin og hvørsmansrætturin. Sjálf orsökini til at varðveita og friða náttúru er, og var, at fólk nú og seinni kunnu uppliva hana. Mann kann eisini venda tí heila við og spyrja, hvørja meining tað gevur at friða eitt øki so nógv, at ongin nakrantíð sær, hoyrir, kennir ella luktar tað. Tá er økið í grundini ikki til í okkara tilveru, men bara til í sær sjálvum. Vit menniskju mugu við í rokni-stykkið so ella so fyri at tað skal geva meining. Tann einsamalli maðurin á oynni er ikki til, og tað var ein marra, tá Páll bleiv einsamallur. Handan øgiliga gjógvin sum Descartés skapti í okkara huga ímillum menniskju og so ta mekanisku, sálarleysu náttúruna gevur onga meining longur. Vit eru serlig - gamaní, men vit eru vaksin fram í evolutiónini í hesi somu náttúruni, sum vit framvegis liva í og eru knýtt at. Vit hava nógv meira í felag við allar hinar skapningarnir, enn vesturlendisk heimsspeki nakrantíð hevur vilja verið við.

Í Svøríki er hvørsmansrætturin grundlógartryggjaður, meðan hann í Noregi er tryggjaður í einari serligari fríluftslog. Í Íslandi fingur tey eina náttúrufríðingarlóg í 1957 og í henni er hvørsmansrætturin staðfestur um framt reglur um hvussu farast skal við náttúruni.

Í Føroyum hava vit hvørsmansrætt Í Føroyum var ongin lóggáva á friðingarøkinum áðrenn 1970, tá vit sum tað síðsta Norðurlandið fingur okkara fyrstu náttúrufríðingarlóg. Øll lóggáva um lendið áðrenn 1970 var um landbúnað, seyð, mark og girðing. Hvørki náttúrufríðing ella rætturin at ganga ein túr uttangaðs var endamálið við táverandi lóggávu. Tað var ongin trupulleiki, tí fólk gingu í haganum skynsamt og ongin legði nakað í tað, um tey skikkaðu sær væl. Men við náttúrufríðingarlógini frá 1970 broyttist hetta í Føroyum. Tí náttúrufríðingarlógin frá 1970 er sjálvandi gjørd eftir danskari fyrimynd, men tó ikki heilt. Júst tí, at mann í Danmark ikki hevur

» **Fyri tað fyrsta er tað lygn, at Føroyar eru óspiltar. Vakurt landslag – gamaní, men óspilt – avgjørt ikki»**

hvørsmansrætt, eru ásetingar í føroysku náttúrufríðingarlógini, sum hava ta fyriritreyt og viðurkenna, at vit faktiskt hava hvørsmansrætt í Føroyum. Sorinskrivarin skrivar í 1969 í viðmerkingunum til náttúrufríðingarlógina frá 1970: “Det er vistnok meget meget sjældent at der er lagt de mennesker hindringer i vejen, der har villet færdes til fods i udmarken” Og sum úrslit av hesi eygleiðing hevur fyrsti partur av náttúrufríðingarlógini hetta sum fyriritreyt. Hann er skrivaður við fyrimynd í norsku fríluftslógini og tað eru ásetingar um at fara væl um, tá ið vit ganga í haganum. Men tað gevur jú onga meining við eini tilíkari áseting, um tað ikki er loyvt at fara í hagan. Niðurstøðan má vera, at vit hava hvørsmansrætt í Føroyum, bæði sum siðvenju, men eisini sum fyriritreyt fyri týðandi lóggávu.

Unspoiled – eg meini tað! Hví er friðing og hvørsmansrættur tann mest týðandi politiska dagsskráin í Føroyum beint nú? Tað kan gott grundgevast fyri fyrimunum í núverandi náttúrufríðingarlóg. Yvirfriðingarnevndin er óheft, sum tað fyrsta. Allar tær heimildirnar eru í henni, sum gera tað møguligt at friða øki, og hon regulerar byggivirksemi og onnur inntriv í náttúruna. Men nógv er broytt síðan 1970. Bæði fyrisitingarlaga og vinnuliga í Føroyum.

Fyri tað fyrsta er serstøðan, landbúnaðurin hevur í núverandi lóggávu, ring at grundgeva fyri longur. Uttangaðs eru inntriv loyvd, um bara tey eru til landbúnaðarendamál. Og tey inntrivini eru næstan altíð í stríð við andan í allari náttúrufríðing

yvirhøvur. Tað er slíkt sum taðing langt burtur í haga, bara tí ein vegur er har, drening í mýrilend-um, tí landbúnaðarvirðið er so avmarkað í teimum, og yvirskipaðir lyngheiðar, sum blíva til keðiligar, eintáttaðar grasvøllir av øllum bitinum. Í okkara grannalondum er tilík upprunanáttúra friðað, men vit fáa ikki rættiliga gjørt nakað við hetta við verandi lóggávu.

Landbúnaðurin í Føroyum uttangaðs er bara seyðahald, og við fáum undantøkum er tað eitt frítíðarítriv og ikki nakar veruligur vinnuvegur longur, í besta føri eitt íkast til onkran annan vinnuveg. Áseyðatal, heilivágur, girðing, taðing og nógv annað sum hevur við seyðahaldið at gera, átti heldur at verið lóggivið fyri, stuðlað og viðgjørt sum náttúruvækt og mentan - ikki sum intensiv vinna.

Ein onnur stór broyting og náttúruhóttan síðan 1970 er ein stóðugt vaksandi ferðavinna. Øll tann náttúran, vit áttu at vart, verður allarmest eksponerað á Instagram í royndunum at marknaðarføra Føroyar sum eitt óspilt stað. Men fyri tað fyrsta er tað lygn, at Føroyar eru óspiltar. Vakurt landslag – gamaní, men óspilt – avgjørt ikki. Og nú byrjar skaðin á náttúruna at gerast eyðsýndur nógvastaðni á okkara allarvakrastu plássum. Og hóast náttúrufríðingarlógin hevur ásetingar um at fara væl um í haga, so er hon ikki egnað at reglura vaksandi ferðavinnuna. Tilíka vinnuliga vandalismu fyri lættan vinning, sum vit síggja í lötuni, mugu vit reglura í aðrari lóggávu, og ikki í tankaloysi gera okkum inn á friðingarlóg, hvørsmansrætt og trivnaðin hjá føroyingum sum heild.

Føroyar eru eitt sera lítið oyggjaland og samfelag. Og tey flestu av okkum eru ein partur av hesum lagnufelagsskapinum, uttan at vit so frætt sum hava valt tað sjálvi. Tað er bara so. Ein sera stórir partur av einum vælvirkandi samfelag við glaðum fólki er treytaður av heilt øðrum tingum enn teimum, sum standa í árligu frágreiðingini hjá búskaparráðnum. Tað handlar ikki bara um at hava, fáa, eiga og býta um, men at vera her saman við hvørjum øðrum. Og her verður skjótt rættiliga trongt, um verandi gongd heldur fram.

Magnus Gaard
Lívfrøðingur